

Derleme

Türkiye’de Göçebe Hayvancılık Faaliyetlerinin Sosyo-Ekonomik Durumu ve Sorunları**Fatih BELGEMEN¹*, Mustafa Bahadır ÇEVİRİMLİ²**¹ Ministry of Agriculture and Forestry, 42960, Konya, Türkiye² Selcuk University Faculty of Veterinary Medicine Department of Animal Health Economics and Management, 42250, Konya, Türkiye

*Corresponding author e-mail: fatih.belgemen@tarimorman.gov.tr

ÖZET**MAKALE
BİLGİSİ**

Göçebe hayvancılık faaliyeti, insanlık tarihi boyunca avcı-toplayıcı dönemden bu yana göçebe toplulukların geçim ekonomisinin temelini oluşturmaktadır. Göçebe toplulukların sosyal yapısı, geniş aile yapısı ve kan bağıyla sıkı bir bağa dayanır. Göçebelerin hayvanlarıyla gerçekleştirdiği bu faaliyet farklı coğrafi alanlarda değişen mevsimsel koşullara bağımlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Günümüzde Afrika ve Asya Kıtaları bu faaliyetin yoğun bir şekilde gerçekleştiği yerler arasındadır. Yaşanan bu göç hareketi ile göçebe topluluklar kaynağa doğru hareket ederek geçim ekonomilerinin temelini oluşturan hayvanlarına uygun otlak alanları değerlendirmektedir. Ekonomik anlamda otlak alanlardaki çayır lar protein içeriği yüksek hayvansal ürünlere dönüşmekte ve değer kazanmaktadır. İnsan, hayvan ve doğa ekseninde gerçekleşen bu üretken model fosil yakıtlara bağımlı olmadan tabiat ile iç içe geçmiş sürdürülebilir bir yapıdadır. Bu faaliyetin gerçekleştiği alanlarda mevcut olan göçebe hayvan varlığı ve üretilen hayvansal ürünler Türkiye ekonomisine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda göçebe hayvancılık faaliyetinin fonksiyonları arasında damızlık hayvanların muhafazası, kırsal alanlarda istihdam sağlama, kırsaldan kente göçü önleme, ekstansif üretim yapısı ile gıda güvencesini sağlama gibi fonksiyonları vardır. Ancak, göçebe topluluklar günümüzde çeşitli sorunlar ve belirsizlikler ile karşı karşıya kalmakta ve kendi imkânları ölçüsünde bu sorunlarına karşı çözüm stratejileri geliştirmektedir.

Geliş:
14.03.2025
Kabul:
15.05.2025

Anahtar kelimeler: ekonomi, göçebeler, hayvan göçü, kırsal nüfus.

Socio-Economic Situation and Problems of Nomadic Animal Husbandry Activities in Türkiye**ABSTRACT****ARTICLE
INFO**

Nomadic animal husbandry activity has been the basis of the livelihood economy of communities since the hunter-gatherer period throughout human history. The social structure of nomadic communities is based on a tight connection with extended family structure and blood ties. This activity carried out by nomads with their animals is dependent on changing seasonal conditions in different geographical areas. Today, the continents of Africa and Asia are among the places where this activity takes place intensively. With this migration movement, nomadic communities move towards the source and utilise the grazing areas suitable for their animals, which form the basis of their livelihood economy. In economic terms, the meadows in grazing areas turn into animal products with high protein content and gain value. This productive model, which takes place on the axis of human, animal and nature, has a sustainable structure intertwined with nature without being dependent on fossil fuels. Nomadic livestock and animal products produced in the areas where this activity takes place contribute to the Türkiye economy. In this context, the functions of nomadic animal husbandry activity include the preservation of breeding animals, providing employment in rural areas, preventing migration from rural to urban areas, and ensuring food security with its extensive production structure. However, nomadic communities today face various problems and uncertainties and develop solution strategies against these problems within their possibilities.

Received:
14.03.2025
Accepted:
15.05.2025

Keywords: animal migration, economics, nomads, rural population.

Cite this article as: Belgemen, F., & M. B. Çevrimli. (2025). Türkiye’de göçebe hayvancılık faaliyetlerinin sosyo-ekonomik durumu ve sorunları. *Manas Journal of Agriculture Veterinary and Life Sciences*, 15(1), 167-178. <https://doi.org/10.53518/mjavl.1657779>

GİRİŞ

Göçebelik kavramı insanlık tarihi kadar eski olup, binlerce yıldır yeryüzünde insanların gerçekleştirdiği göç eylemi ekonomik, politik, sosyal ve kültürel nedenler başta olmak üzere birçok nedenden dolayı gerçekleşmektedir. İnsanlık, avcı-toplayıcı dönemden günümüze kadar göçebe olarak yaşamış olup, bu yaşam tarzı belirli bir bölgeye bağlı kalmak yerine, değişen doğa koşullarına ve kaynakların mevcudiyetine göre hareket etmeyi gerektirmektedir.

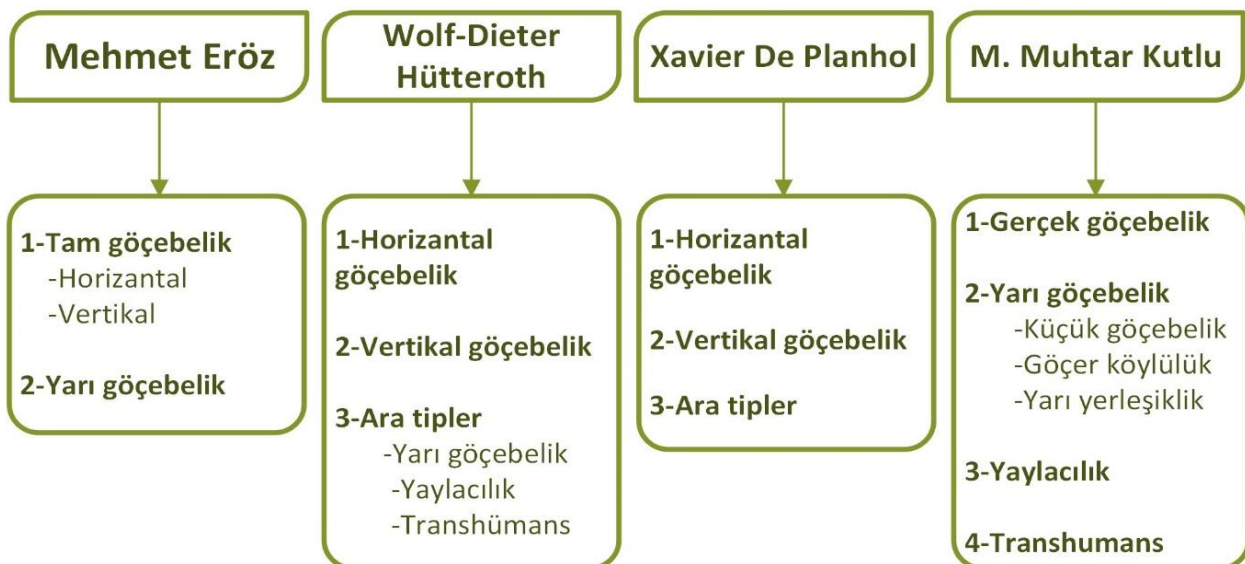
Göçebe hayvancılığın, hayvancılığa bağımlı olduğu ve bu bağımlılığın mekânsal hareketlilikle aynı anda var olması gerektiği ifade edilmiştir (Dyson-Hudson ve Dyson-Hudson, 1980). Göçebe kelimesinin İngilizce karşılığı olan 'nomad' kelimesinin kavramsal olarak kökeni ise Yunanca 'davar sürmek, otlatmak' anlamını ifade eden 'némō, nom' fiilinden türetilmiştir (Seymour-Smith, 1986).

Göçebeliliğin tarihini incelediğimizde ise Orta Asya bozkırlarında yaşayan göçebe Türk topluluklarının göçebe hayvancılık ile geçimlerini sağladıkları ve sürülerine otlak alanlar bulmak amacıyla farklı bölgelere göç ettikleri görülmüştür. Osmanlı Devleti döneminde incelenen ve göçebeler ile ilgili sağlıklı kayıtların bulunduğu *Tahrir Defteri* adı verilen defterler de o dönemde yaşayan yerleşik topluluklar ile göçebe toplulukların eşit bir statüde ele alındığı gözlemlenmiştir (Bulut, 2021; Ögel, 2000; Soysal, 2010).

Anadolu'daki göçebe toplulukların sayısı modernleşme ve kentleşme süreçleriyle birlikte önemli ölçüde azalmakla birlikte günümüzde Anadolu'daki göçebe yaşamı, genellikle folklorik ve turistik etkinliklerle yaşatılmakta olup, halen günümüzde ülke genelinde belirli bir topluluk göçebe hayat tarzını sürdürmekte ve geçimini sağlamaktadır. Bu çalışma ile günümüzde göçebe hayvancılık faaliyeti ile geçimini sağlayan göçebe toplulukların bu üretim düzeni incelenmiştir.

Göçebelik faaliyetleri, yapıldığı bölgenin koşullarına bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Araştırmacılar göçebeliliği belirli koşullara bağlı olarak sınıflandırmıştır. Aşağıdaki tabloda göçebeliliğin araştırmacılar tarafından sınıflandırılması yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırmacıların Göçebeliliği Tasnifi (Denker, 1960; Ekiz, 2022; Eröz, 1991; Kutlu, 1987; Planhol, 1958).

Tabloyu incelediğimizde araştırmacıların bakış açısına göre göçebeliliğin sınıflandırılmasında bazı farklılıklar olsa da genel olarak tanımını yapacağımız göçebe yaşam tarzları şunlardır:

Sahra Göçebeliliği (Horizontal Göçebelik): Geniş mesafeler arasında yatay doğrultuda gerçekleşen göç hareketidir.

Dağ Göçebeliliği (Vertikal Göçebelilik): Düz alanlardan dağlık bölgelere veya dağlık bölgelerden düz alanlara yapılan göçlerdir.

Gerçek Göçebelilik (Göçebe Çobanlık): Bu yaşam biçiminde bireyler sabit bir yerleşim alanına sahip olmadan tamamen çadır hayatı sürdürür. Soy bağlantıları güçlüdür ve temel geçim kaynakları hayvancılıktır.

Yarı Göçebelilik: Göçebe yaşam ile yerleşik yaşam arasında bir geçiş modelidir. Bu yaşam tarzı, yerleşik hayata geçişin bir aşaması olarak görülebileceği gibi, kendi başına ekonomik sistem de olabilir (Beuermann, 1967).

Yaylacılık (Practice Transhumance): Hem tarımla hem de hayvancılıkla uğraşan yerleşik köylülerin, yaz aylarında hayvanlarını daha iyi besleyebilmek ve daha kaliteli hayvansal ürünler elde edebilmek için 1,5 – 2 ay boyunca yaylalara göç etmesini ifade eder.

Göçebe Yaylacılık (Nomadic Transhumance): Mevsimsel şartlara bağlı olarak otlakların değerlendirilmesi amacıyla sürülerin uzun mesafeler boyunca göç ettirilmesini kapsar. Bu tür göçte, yalnızca hayvanlar hareket ederken, sürü sahipleri genellikle sabit bir yerleşimde kalır. Sürülerin yönetimi, ücretli çobanlar tarafından sağlanır.

Türkiye’de Göçebe Hayvancılığın Sosyal ve Kültürel Boyutu

Göçebe toplulukların sosyo-kültürel durumları, geçmişten günümüze kadar farklılık göstermiş olup genellikle belirli ortak temele dayandıkları söylenebilir. Göçebe yaşam tarzı, ailelerin sosyal yapılarını, ekonomik faaliyetlerini ve kültürel pratiklerini şekillendirmiştir.

Göçebe topluluklar genellikle tabiata derin bir saygıyla yaklaşırlar ve tabiat ile uyum içinde yaşama stratejileri geliştirmişlerdir. Bu davranışın temelinde ekonomik anlamda hayvancılığa dayalı bir geçim modeli söz olduğundan, tabiatın sunduğu imkânlar doğrultusunda bireylerin yaşamının sürdürülebilirliği de tabiata bağlı olup simbiyotik bir ilişki söz konusudur. Aşağıda yer alan görselde, göçebelerin ilkbahar-yaz aylarını geçirdiği yayla ve mera alanları yer almaktadır.

Şekil 1. Göçebelerin yayla ve mera alanındaki yaşamı (Savaş, 2019).

Şekilde de görüleceği üzere, yayla ve mera alanında göçebe toplulukların sosyal hayata ilişkin etkileşimi bir nizam içinde gerçekleşmekte, yayla ve mera alanlarında geçirilen zaman diliminde göçebe çadırı, göçebe yaşamın bir temsili halini almakta ve toplumsal yaşam anlayışında gündelik yaşam bu çadır etrafında şekillenmektedir (Ayan, 2022).

Türkiye’de göçebe hayvancılık faaliyetlerini sürdüren topluluklar arasında yer alan ve derin tarihî ve kültürel geçmişe sahip göçebe *Sarıkeçili Yörük* topluluğu, yıl boyunca iki farklı otlak alanı arasında göç ederek

geleneksel göçebe hayvancılık faaliyetlerini halen sürdürmektedir. Kış mevsimini ılıman iklim koşullarına sahip Mersin ve Antalya'nın alçak dağlık bölgelerinde geçiren *Sarıkeçili Yörükleri*, baharın gelmesi ve hava sıcaklıklarının artması ile hayvanların ısı stresine maruz kalmaması için sürüleri ile birlikte serin hava koşulları, taze su kaynakları ve zengin bitki örtüsüne sahip Toros Dağları'nın daha yüksek rakımlı alanlarında bulunan yayla ve meralara doğru göç etmektedirler (Bazin, 1989; Özçatalbaş, 2016).

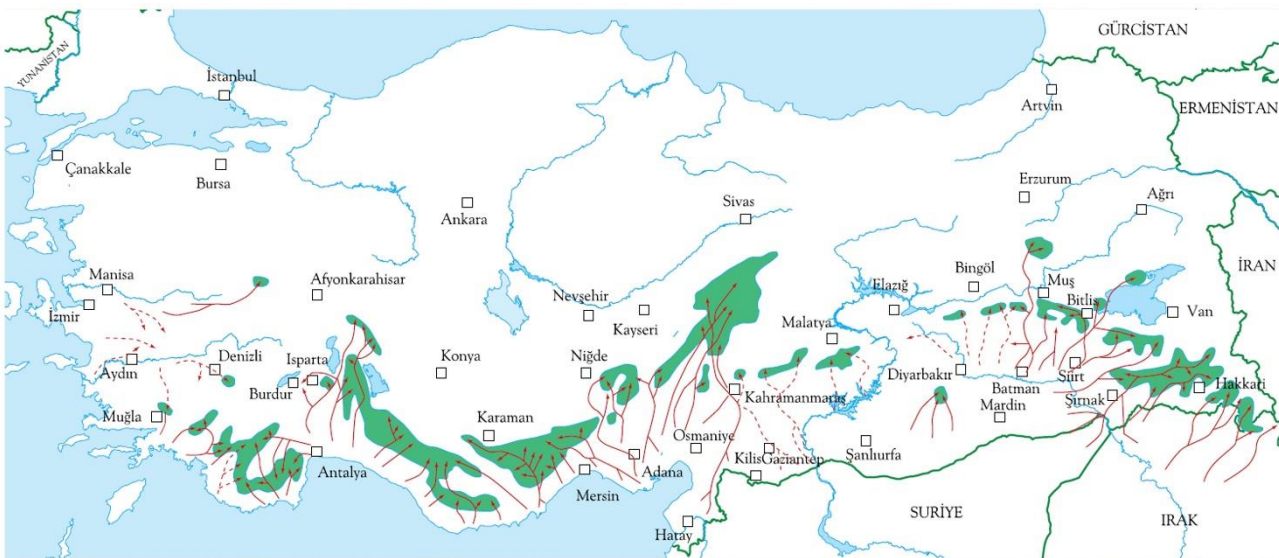
Evlilik kurumuna önem veren göçebe toplulukların, çocuklarını öncelikle kendi toplulukları ya da komşu göçebe topluluklardan biriyle evlendirmeyi tercih etmektedirler. Konu ile ilgili yapılan bir araştırmada, göçebe toplulukların %97'sinin göçebe biriyle evlilik yaptığı görülmüştür. Göçebelerin aile düzeninde ise erkek-kadın ayrımının çoğu noktada olmadığı, kadınların topluluk yaşamında katılımcı ve karar verici konumda olması göçebe toplulukların bir diğer önemli özelliğidir. Fakat göçebe toplumun aile yaşamında kadınlara önem verildiği gözlemlense de genellikle erkek egemen bir aile reisinin karar mekanizmasında daha etkili olduğu belirtilmiştir (Andrews, 1994; Soylu, 1997; Yalçın, 1993).

Türkiye'de Göçebe Hayvancılığın Döngüsü ve Göçebe Hayvancılığın Sürdürülmesine Etki Eden Faktörler

Göçebe Hayvancılığın Coğrafi İlişkisi

Anadolu coğrafyası verimli toprakları sebebiyle, eski çağlardan günümüze kadar çeşitli ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirildiği yer olmuştur. Bitkisel ve hayvansal üretim bu ekonomik faaliyetlerin önemli alanları olmuştur. Dağlık coğrafi alanlara sahip olan Anadolu coğrafyasında kısa menzilli alanlarda oluşan rakım farkı bitki türlerinin çeşitliliği ve vejetasyon sürelerinin farklılaşmasıyla beraber farklı alanların oluşmasına ortam hazırlamıştır. Göçebe hayvancılık ile geçimini sürdüren topluluklar açısından bahsi edilen bu koşullar, hayvancılık açısından da farklı alanların oluşmasını sağlamaktadır (Kılıç, 2014).

Göçebe hayvanların bakımı ve beslenmesi açısından uygun alanlar olan yayla ve meralar, hayvanların temiz ve serin dağ havası alması, taze ve çeşitli otlarla beslenmesi, temiz su içmesi ile birlikte bunlara bağlı olarak verimini artırabilmesi açısından gerekli özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Hayvanların bakımı ve beslenmesi için uygun olan yayla ve meraların Türkiye coğrafyasında kapladığı toplam alan 1935 yılında 44,3 milyon hektar iken, 2001 yılı tarım sayımı verilerine göre 14,6 milyon hektara kadar azalmıştır. Bu süreçte yayla ve meraların sürülerek tarım arazilerine dönüştürülmesi ve işlenmesi, ekstansif bir üretim düzeninde hayvancılık yapan işletme sayısının azalmasına sebep olmuştur. Geline bu noktada, mera alanlarının artırılmaması gerçeği, otlatma baskısını azaltmak adına mevcut alanlarda verimliliğin artırılmasını ve bu doğrultuda mera ıslah çalışmalarına ağırlık verilmesini gerekli kılmaktadır (Aral, 2020; Kara, 2009; Kutlu, 1987; Satar, 2021). Aşağıda yer alan harita üzerinde Türkiye coğrafyasında göçebe hayvancılığın faaliyet alanları gösterilmiştir (Kutlu, 1987).

Şekil 2. Türkiye'de Göçebelerin Faaliyet Alanı (Eken, 2015).

Yukarıda yer alan haritayı incelediğimizde, Türkiye'de göçebe hayvancılık faaliyetinin yapıldığı başlıca alanların Batı, Orta, Güneydoğu Toros sıradağları olmak üzere Süphan dağı, Bingöl dağları ile Şanlıurfa ilinde

bulunan Karacadağ bölgesinin olduğu anlaşılmaktadır (Alagöz, 1993; Bazin, 1994; Gökalp, 1992). Anadolu coğrafyasında yapılan göçebe hayvancılığı Kutlu (1992) ise şöyle açıklamaktadır: Göçebe topluluklar faaliyetlerini Doğu Anadolu'nun rakımı yüksek yayla ve mera alanları, Akdeniz Bölgesi'nde yer alan Toros Dağları ve Ege Bölgesi ile kısmen Karadeniz Bölgesi'nde özellikle Rize ve çevresinde ilkbaharda yaylalara hayvanlar ile çıkılıp (yükselme), yaz sonu tekrar kışı geçirmek üzere kışlak alanlara (alçalma) göç edilmektedir.

Göçebe Hayvancılığın İklim İlişkisi

Göçebe hayvancılık ile tabiat arasında sıkı bir ilişki söz konusu olduğu için göç esnasında oluşabilecek iklimsel şartların göçü etkileme ihtimali göçebe toplumlar için iklimsel şartları önemli kılmıştır. Bu ilişki göç eylemine karar verme, otlatma alanlarının seçimi ve su kaynaklarına erişim gibi sebeplerden dolayı iklimsel değişikliklere karşı başa çıkma stratejileri açısından önemlidir.

Yağış rejimi, sıcaklık ve nem gibi iklim unsurları, hayvanların göç rotaları ile otlatma alanlarını belirlerken göz önünde bulundurulması gereken önemli etkenlerdir. Yağış rejimi, yayla ve mera alanlarındaki otlak alanların kalitesi ve verimi açısından önem arz etmektedir. Yüksek sıcaklık ve nem değerleri ise hayvanların su kaynaklarına erişimini zorlaştırabilir ve hayvanların ısı stresine maruz kalmasına neden olabilmektedir.

Yerleşik ve yarı göçebe hayvancılık işletmelerinin incelendiği bir araştırmada, sürüdeki hayvanların çevresel sıcaklık ve nem düzeylerine karşı verdikleri fizyolojik tepkileri ölçmek için kullanılan *Sıcaklık Nem İndeksi (SNİ)* verileri analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, yerleşik üretim düzeninde hayvanların orta seviyede ısı stresine maruz kaldığını, buna karşılık yarı göçebe üretim düzeninde ise hayvanların çevresel olumsuzluklara karşı görece daha iyi korunduğu ortaya koyulmuştur. Araştırmada göçebe toplulukların hayvanları ile birlikte yüksek rakımlı serin hava koşullarına sahip yayla ve meralara gerçekleştirdikleri göçlerin, hayvanların ısı stresinden korunmasında ve verimliliklerinin artırılmasında önemli bir rol oynadığı ifade edilmiştir (Çevikkol, 2024).

Yukarıda bahsi geçen bütün coğrafi ve iklimsel unsurların etkisi ile oluşan bu ortamda hayvanların otlak alanları için iki farklı alan meydana gelmektedir. Birincisi kış mevsiminin şiddetini göstermediği ve göçebelerin '**kışlak**' olarak adlandırdığı ılıman alanlar, ikincisi ise bahar aylarının gelmesiyle kış mevsiminin etkisini ilkbahar ve yaz mevsimlerine bıraktığı yüksek rakımlı bölgelerde yer alan '**yazlık**' olarak adlandırılan yayla ve meralardır. Göçebe hayvancılığın **göç döngüsü** ise bu iki farklı alan arasında geçmektedir (Tunçdilek, 1967).

Göçebe Hayvancılıkta Göç Döngüsü

Göçebe topluluklar açısından farklı mevsim dönemlerinde yapılan göçlerde sürüde yer alan hayvanların kaliteli ve sürekli beslenebilmesi nedeniyle otlak alanlar bulma ihtiyacı azami önemlidir. Kışlak ve yazlık alanlar arasında otlak bulmak amacıyla göçebelerin hayvanları ile yaptığı bu göçler bir döngü halinde gerçekleşmekte olup bu göç döngüsü ilkbahar ve yaz mevsiminde yüksek rakımlı yaylalara doğru yapılan **yükselme göçü** ve sonbahar ve kış aylarında düşük rakımlı ılıman alanlara doğru yapılan **alçalma göçü** olmak üzere iki temel aşamadan oluşmaktadır (Kılıç, 2014).

Şekil 3. Kışlak ve yazlık alanlar arasında gerçekleşen göç döngüsü.

Yükselme göçünün başladığı Nisan-Mayıs aylarında yayla ve mera alanlarına göç hareketi öncesinde haneden birkaç kişi alana giderek bir önceki yıl göçerek terk edilen çadır alanını düzenlemektedir. Genellikle yapılan bu düzenlemeler ile göçebe topluluklar her yıl aynı çadır alanını kullanmaktadır. Göç hareketi için gerekli hazırlıklar yapıp eksik olan materyaller temin edilip, oğlak ve kuzular için yemler alındıktan sonra göç hareketi başlamaktadır. Yükselme göçüyle yayla ve meralarda otlatılan göçebe hayvanlar, sonbahar mevsiminin etkisinin hissedilmeye başlamasıyla birlikte kışın sert koşullarından etkilenmemek için kışlak alanlara doğru alçalma göçü gerçekleştirmektedir. Oluşan bu göç döngüsünde göçebe *Sarıkeçili Yörük* topluluğu yayla ve meralar ile kışlak alanlarda göç ederek yerleştiği alanları “Yazlık Yurt” veya “Oturak Yurdu” şeklinde tanımlarken, yükselme ve alçalma göçü esnasında göç güzergâhı üzerinde 3 ile 10 gün arasında kısa süre konaklanan yerlere ise “Konalğa” adını vermektedirler (Armağan, 2018; Yel, 2018).

Yapılan bu göç hareketi sırasında göçebe topluluklar belirli aralıklar ile dinlenmek ve hayvanlarını otlatmak zorunda kalmaktadırlar. Bu sebeple kesintisiz göç eylemini sürdürmemektedirler. Bir gün boyunca yapılan göç eylemi süre itibarıyla 4-5 saati geçmemektedir. Toros Dağları’nda göçebelerin göç güzergâhı mevcut olmakla birlikte eskiden gelen tecrübe ve kültürel miras ile bu güzergâhlar belirlenmiştir. Ayrıca bazı göçebe hayvancılık işletmeleri, göç esnasında sürü sahiplerinin yaşlı olmaları nedeniyle uzun mesafeleri kat edememesi, ailedeki sonraki nesillerin bu eyleme katılmak istememesi ve göç güzergâhında yerleşik arazi sahipleri ile yaşanan problemler nedeniyle sürülerini kamyon, kamyonet ve tır vasıtası ile göç edilecek mera ve yaylalara götürmektedir (Tolunay ve ark., 2018).

Türkiye’de Göçebe Hayvancılığın Ekonomik Durumu

Göçebe Hayvancılığın Ekonomisi

Khazanov (1984) göçebe hayvancılığın Dünya’nın en eski ekonomik faaliyeti olduğunu ifade etmiştir. Türkiye’de göçebe hayvancılık uzun bir geçmişe sahip olmakla birlikte ülke ekonomisinin bir parçasını oluşturmaktadır. Özellikle kırsal bölgelerde, göçebelerin hayvanlarıyla birlikte yaptıkları göçler, kırsal ekonominin önemli bir bileşeni haline gelmiştir.

Günümüzde yaygın olan entansif üretim yapısının aksine ekstansif üretim yapısına sahip olan göçebe hayvancılık işletmeleri ekonomik açıdan önemi olmayan alanlarda girdisi az ve verimi yüksek şekilde tüketicilere uygun hayvansal ürünleri üretme açısından önemli role sahiptir. Göçebe hayvanlar otlak alanlarda

doğal yetişen bitkileri protein açısından zengin gıdaya dönüştürebilmektedir. Ayrıca göçebe yaşamın bu üretim düzeni, iklim değişikliği nedeniyle Dünya çapında fosil yakıtlara olan bağımlılığın azalması ve sürdürülebilir gıda üretimi açısından daha da değerli hale gelebilir (Waters ve Wario, 2022).

Göçebelerin dağlık ve kırsal bölgelerdeki mera ve yaylalara yaptıkları göçler, hayvanların doğal otlanma alanlarını kullanmasını sağlayıp, kaynak kullanımında etkinliği sağlamaktadır. Küçükbaş yoğun göçebe hayvancılık işletmeleri bu faaliyetleri ile Türkiye'nin et ve süt gibi hayvansal ürünler ile damızlık materyal anlamında kendi kendine yeterliliğini muhafaza etmekte ve kırsal alanlarda istihdamı sağlamaktadır. Ayrıca göçebelerin göç ettiği bölgelerde yerel ekonomilere canlılık getirdiği ve yerel pazarları da hareketlendirdiği gözlemlenmektedir.

Kırsal alanlarda yaşamını sürdüren topluluklar açısından, kırsal alanlarda gelir olanaklarının çeşitlenmemesi ve istihdamın yetersiz olması, kırsal alanlardaki bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerini önemli kılmaktadır. Göçebe toplulukların, yaşanan tüm zorluklara rağmen kültürel miraslarına sahip çıkarak göçebe hayvancılığı sürdürme çabaları göz önüne alındığında, kırsalda sürdürülebilir bir işgücünün sağlanabilmesi açısından göçebe hayvancılık faaliyetinin önemi göz ardı edilmemelidir (Aşkın ve ark., 2013; Gümüş ve ark., 2012; Yılmaz ve ark., 2014).

Kayseri ilinde yapılan bir çalışmada, göçebe hayvancılık faaliyetinin yoğun bir şekilde gerçekleştiği Akkışla/Gömürgen köyünde yaşayan göçebe hanelerin, bu faaliyet ile herhangi bir uğraşısı olmayan diğer bölgelere göre ekonomik kalkınma ve sosyal refah açısından daha iyi bir konumda olduğu belirtilmiştir (Koca, 2021).

Türkiye'nin farklı coğrafyalarını göçebe hayvan yetiştiriciliği açısından incelediğimizde ise Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki koyun varlığının %60'ını göçebe hayvancılık faaliyetinde bulunan işletmelerin oluşturduğunu, Konya ve Mersin illerinde göçebe hayvancılık ile geçimini sağlayan göçebe *Sarıkeçili Yörük* topluluğuna ait toplamda 54.540 adet keçi ile bölgede damızlık materyal açısından ciddi bir hayvan varlığı oluşturduğu, Bitlis ilindeki yayla ve meralara 2002 -2005 yılları arasında bir sezonda gelen göçebe hayvanların toplamda 150.000 adet küçükbaş olduğu ifade edilmiştir (Sevinç, 1981; Sezgin, 2006; Tolunay ve ark., 2018).

Göçebe Hayvancılık İşletmelerinin Gelir-Gider Unsurları

Göçebe hayvancılık işletmelerinde gelir ve gider unsurları belirli salt başlıklar olup, göçebe hayvancılık işletmelerinin iktisadi olarak devamlılığı açısından gelir ve gider dengesinin işletme sahipleri tarafından analiz edilmesi işletmenin sürdürülebilirliği açısından önemlidir. İktisadi olarak her işletmenin en temel amacı kârını en üst düzeye çıkarma çabasıdır.

Göçebe ve yerleşik hayvancılık işletmelerinin incelendiği bir çalışmada, göçebe hayvancılık işletmelerinde canlı ağırlık artışının ve verimliliğin yerleşik hayvancılık işletmelerine göre daha yüksek olduğu ayrıca yayla ve meralara dayalı ekstansif bir üretim düzeni sayesinde göçebe hayvancılık işletmelerinin, yerleşik hayvancılık işletmelerine kıyasla daha kârlı bir üretim yapısına sahip oldukları belirtilmiştir (Aydın, 2019).

Göçebe hayvancılığın gelir kalemlerinin, miktar açısından gelirdeki önem sırası hakkında, en önemi gelirin sırasıyla; başta canlı hayvan satışı olmak üzere süt, peynir, yoğurt, tereyağı ve yapağı yünden sağlandığı yapılan araştırma ile tespit edilmiştir. Bu gelir kalemi içinde en fazla gelir getirici kalem canlı hayvan satışında genellikle erkek hayvanlar satılmakta olup dişi hayvanlar ise damızlık olarak sürüde tutulmaktadır. Göçebe hayvancılık faaliyetinde bulunan hanelerin kendi sürüsü ile birlikte çobanlık yaptığı diğer sürünün ücretini alması ve göçe katılmayıp farklı işlerde çalışması ayrıca gelir sağlamaktadır. Gider unsurları ise otlatma alanlarının kirası, veterinerlik hizmetleri, çoban parası ve yem giderleri olduğu gözlemlenmiştir (Akgün, 2022; Koca, 2021; Tuztaş, 2005).

Canlı hayvan satış geliri, gelir kalemleri arasında miktarsal olarak önemli bir yere sahiptir. Bu satış sürecinde tüccarlar etkin bir rol oynamaktadır. Göçebe işletme sahibi ile tüccar arasında, etin piyasadaki satış fiyatına bağlı olarak oğlak ve kuzular için bir fiyat belirlenmektedir. Belirlenen bu fiyat peşin ya da vadeli ödeme şekline göre farklılık göstermektedir. Ayrıca geçmiş yıllarda göçebe *Sarıkeçili* topluluğunun canlı hayvan

satışının iç pazarın yanı sıra besilik materyal için Doğu Avrupa'ya, Kurban Bayramı için Orta Doğu'ya dışsattım yaptığı yazar tarafından belirtilmiştir (Akgün, 2022; Bazin, 1994).

Hayvansal Ürünlerin Üretimi ve Pazarlanması

Göçebe hayvancılığın gelir kaynaklarından biri olan hayvansal ürünlerin üretimi, çeşitli ürünlerin elde edilmesini sağlamaktadır. Özellikle süt ve süt ürünleri bu üretimin önemli bir bileşenidir. Göçebe haneler için temel bir besin kaynağı oluşturan bu ürünler, aynı zamanda ihtiyaç fazlasının satılmasıyla gelir elde edilmesine de katkıda bulunmaktadır. Marx (2006), göçebelerin belirli bir dereceye kadar pazar odaklı üretim yaptıklarını, bu nedenle kent nüfusuna bağımlı olduklarını ifade etmiştir. Marx'a göre bu üretim modeli kendi kendine yeterli bir ekonomik sistem olarak değerlendirilemez ve geçime dayalı bir ekonomi olarak ele alınamaz.

Yukarıda bahsi geçen tespitleri de göz önüne aldığımızda Şanlıurfa ve Erzurum illeri arasında göçebe hayvancılık yapan Beritan topluluğunda yapılan araştırma ve gözlemlerde, küçükbaş hayvanların süt sağımının Mayıs ile Eylül ayları arasında gerçekleştiği, yaz mevsiminin ortasından itibaren süt veriminin giderek azaldığı, Eylül-Ekim aylarında ise koç katımını takiben koyunların gebe kalması nedeniyle sağım işleminin durduğu gözlemlenmiştir. Göçebe hanelerin, bu üretim döngüsünde sağılan sütleri peynir yaparak sattığı tespit edilmiştir. Ürünlerin pazarlanması sürecinde ise yayla ve meralardaki üreticilerden mandracıların süt ve süt ürünlerini toplayarak tüketiciye ulaştırdığı ifade edilmiştir (Akgün, 2022; Tuztaş, 2005; Yetim, 2016).

Hayvansal ürünlerin pazara arzı ile ilgili küçükbaş hayvancılık işletmelerinin incelendiği bir çalışmada, işletmeler hayvan sayısına göre üç farklı ölçekte (1-100, 101-200, 200+) gruplandırılmış, hayvanlardan elde edilen hayvansal ürünlerin pazarlanması hususunda işletme ölçeği büyüdükçe süt ve süt ürünlerinin pazarlama oranı da artmaktadır. Hayvanlardan elde edilen sütün, %52,51'i peynir, %27,39'u yoğurt, %10,23'ü içme sütü ve %9,87'si tereyağı olacak şekilde pazara sunulmaktadır (Dellal ve ark., 2002; Paksoy, 2007).

Hayvansal ürünlerden yün, kıl ve keçeden geçmişte gelir elde edilirken, günümüzde bu ürünlerin fazla kazanç sağlamadığı belirtilmektedir. Bu durumun başlıca sebebi ise endüstriyel ürünlerin yaygınlaşmasıyla birlikte yün satışlarının azalması olarak görülmektedir. Öte yandan son yıllarda hayvansal gübrelerin satışının gelir kaynağı haline geldiği belirtilmektedir (Meydan, 2016).

Göçebe Hayvancılığın Sorunları

Göçebe hayvancılık faaliyeti derin tarihi mirası ile birlikte değişen koşullara uyum sağlayarak günümüze kadar varlığını sürdürmüş, toplulukların geçimini sağlamıştır. Bütün boyutlarını ele alarak incelemeye çalıştığımız göçebeliliğin günümüzde yaşadığı sorunlara değinecek olursak bu geleneksel yaşam modeli iklim değişikliği, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim zorlukları, mera alanlarının azalması ve göç güzergâhında yaşanan problemler, hayvansal ürünlerin pazarlanması ve kırsaldan kente göçler ile oluşan insan kaynağı sorunu gibi tehditler ve kısıtlar ile karşı karşıyadır. Tespit edilen bu sorunlar göçebe hayvancılığın sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır.

Şekil 4. Göçebe hayvancılığın sorunları.

Göçebe toplulukların göç döngüsünde ilkbahar zamanı kışlaktan mera ve yaylalara ve sonbahar zamanında yazlık alanlardan kışlaklara göçe başlamada karar verme açısından kilit rol oynayan mevsimsel hava şartlarının belirsizliği önemli bir sorun teşkil etmektedir. İklim değişikliğine bağlı mevsimsel değişimlerin beklenen süre zarfında gerçekleşmeyip, aşırı sıcak ve aşırı soğuk hava olaylarının olması, yağış rejiminin düzenini kaybetmesi çözülmesi zor sorunların başında gelmekte olup bu değişiklikler yayla ve mera alanlarında botanik varlığı tehdit etmekte ve su kaynaklarını açısından kısıt oluşturmaktadır.

Eğitim ve sağlık hizmetleri açısından göçebe hanelerin sorunlarını ele aldığımızda Nisan ayını takiben yaylalara çıkan göçebe hanelerin, Kasım ayının sonlarına kadar yaylalarda kalması ve çocukların en fazla 4-5 ay eğitim görmesi yayla ve mera alanlarında çocukların eğitiminin aksadığı ifade edilmektedir. Göçebelerin genellikle uzak ve erişilmesi zor bölgelerde izole bir şekilde yaşaması sağlık hizmetlerine erişimi zorlaştırmakta, acil durumlarda tıbbi yardımlar zamanında sağlanamamaktadır. Ayrıca göçebe haneler üzerine yapılan bir araştırmada göçebe toplulukların eğitim hizmetlerine erişim açısından %55 oranında memnun olduğu, sağlık hizmetlerine erişimde ise %80 oranında memnun oldukları bildirilmiştir (Kılıç, 2014; Yücel, 2022).

Geçmiş yıllarda başlayan ve devamında artan tarımsal mekanizasyon ile yayla ve mera alanları sürülerek tarım arazisine dönüştürülmüş, hayvanların doğal otlak alanı olan yayla ve mera alanları önemli ölçüde azalmakla birlikte, ekstansif bir şekilde faaliyet gösteren göçebe hayvancılık işletmelerinin göç güzergâhı üzerinde yer alan yayla ve mera alanlarının özel veya tüzel kullanıma tahsis edilmesi, bununla birlikte mülkiyet hakkı elde eden yerleşik toplulukların göçebe topluluklara baskı uygulaması ile birlikte ormanlık alanlar için alınan tedbirler, göçebe hayvancılığın temelini oluşturan göç döngüsüne engel teşkil etmektedir (Sakarya, 2020).

Göç edilen yayla ve meraların yerleşim yerlerinden izole olması tedarik zinciri açısından pazarlamayı olumsuz etkilemektedir. Mevcuttaki pazarlama kanalı ile oluşan yapıda özellikle araçların kâr marjında üreticiyi ürünün piyasa şartlarında hak ettiği değerde almaması ve satarken de tüketici aleyhinde bir fiyatlama ile iki tarafı da mağdur edebilmektedir.

Günümüz koşullarında göçebe yaşam, geniş aileler ve her yaş grubundan bireylerle sürdürülmeye devam edilse de bu yaşam modeli daha çok yaşlı nüfus tarafından teşvik edilmektedir. Ayrıca, göçebe toplulukların giderek yaşlanması nedeniyle, 15-20 yıl içinde yayla ve mera alanlarında bu faaliyetin tamamen yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceği ifade edilmiştir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yapılan bir araştırmada ise, yetiştiricilerin küçükbaş hayvancılığı bırakma nedenleri arasında işgücü bulma konusunda yaşanan zorlukların yanı sıra, yayla ve mera alanlarına dayalı hayvancılığın yaygın olduğu bu bölgede, gençlerin kırsal yaşamı

cazip görmemesi ve kent hayatının cazibesine kapılması nedeniyle bu faaliyeti sürdürmek istemedikleri gözlemlenmiştir (Aksoy ve Yavuz, 2012; Gökdaı, 2019; Hadimli ve ark., 2010).

Yerleşik yaşamın daha cazip fırsatlar sunması ve göçebe yaşamın zorlukları neticesinde, hayvancılıkla uğraşan göçebe haneler, genellikle sanayi ve hizmetler sektöründe çalışmak üzere kırsal alanlardan kentlere doğru göç etmektedir. Kırsaldaki çözülmesi zor altyapı eksiklikleri bu göç sürecini engelleyememektedir. Bu durum, göçebe işletmelerde insan kaynağı açısından işgücü arzının sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Göçebe toplulukların hayvanları ile gerçekleştirdiği bu faaliyet, tabiatın sunduğu kaynakları etkin bir şekilde kullanarak günümüze kadar ulaşmıştır. Ancak günümüzde, göçebelere karşılaştıkları sorunları çözmek için yalnızca göçebe toplulukların değil, diğer paydaşların da katkısı gerekmektedir. İfade edilen yaklaşımın temel amacı göçebe yaşamın sürdürülebilirliğini sağlamak için çok boyutlu bir çözüm önerisi sunmaktır. Bu faaliyetin ekonomik ve sosyal anlamda desteklenmesi gerektiğini ifade etmemiz gereklidir.

Hayvanların yayla ve mera alanlarında otlatılması kontrollü ve denetimli bir şekilde yönetilmeli ve göçebe hayvan sürülerinin göç güzergâhında yaşadığı sorunların çözümünde göç güzergâhı, işletme sahiplerinin beyanı ile varış noktasına (yurt) kadar kesin bir şekilde belirtilmelidir. Bu güzergâh üzerinde yer alan toplulukların özel alanlarına girmeden göç eyleminin devam edebilmesi için göç koridoru oluşturulmalı ve belirlenen koridor üzerinde bulunan topluluklar yerel yönetimler tarafından bilinçlendirilip, yaşanabilecek sorunların çözümünde, yerel yönetimler arabuluculuk anlamında yetkilendirilmeli ve bu konuda ilgili bütün paydaşlara farkındalık kazandırılmalıdır.

Yayla ve mera alanlarında üretilen süt ve süt ürünlerini satarken tüccarların insafına kaldığından dolayı şikâyetçi olan göçebe topluluklar; devlet destekli bir kooperatifin kurulması ve ürettikleri ürünlerin coğrafi işaret ile pazara sunulmasının ekonomik anlamda işletmeleri için daha yararlı olacağını düşünmektedirler. Ayrıca göçebe aileler, çocuklarının eğitim sorunlarının çözüme kavuşması için sürekli konakladığı yayla ve meralarda yaz okulu açılmasını talep etmektedir. Yayla ve meralarda yaşayan göçebe topluluklar, okul çağında çocuklarının olduğunu ifade etmiş olup, gönüllü veya görevlendirilecek öğretmenler vesilesiyle veya taşınmalı olarak bu sorunun çözüme kavuşacağına inanmaktadır (Kılıç, 2014).

Göçebe hayvancılıkla uğraşan hanelere yönelik ekonomik destek programları ve uygun politikalar ile bu sorunlara çözüm bulunabilir ve göçebe hayvancılıkla uğraşan toplulukların gelir düzeyini artırarak yaşam kalitesini de iyileştirebilir. Ayrıca göçebe toplulukların sorunlarının çözümünde sadece insan odaklı değil, hayvan ve doğa faktörlerini de kapsayacak şekilde geniş bir bakış açısı ile konunun ele alınması sürdürülebilir bir kalkınma için önemlidir. Bu çözüm ve öneriler hem bireylerin hem de toplumun genel refahını artırarak, daha adil ve sürdürülebilir bir kalkınma sağlayabilir.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını tasdik ederler.

YAZAR KATKISI

Tüm yazarlar eşit katkı sağlamıştır.

ETİK BEYAN

“Türkiye’de Göçebe Hayvancılık Faaliyetlerinin Sosyo-Ekonomik Durumu ve Sorunları” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş, toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma doküman analizi ve betimsel incelemeye dayalı olarak yapıldığından etik kurul kararı zorunluluğu bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- Akgün, Ö., (2022). Göçebe aşiretlerde hayvancılık ve doğa-kültür ilişkisi: Alikan, Duderan ve Soran Aşiretleri örneğinde halkbilim açısından karşılaştırmalı bir inceleme. Doktora Tezi, Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Ardahan, Türkiye.
- Aksoy, A., Yavuz, F., (2012). Çiftçilerin Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğini Bırakma Nedenlerinin Analizi: Doğu Anadolu Bölgesi Örneği. Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi, 27(2): 76-79
- Alagöz, CA., (1993). Türkiye’de yaylacılık araştırmaları. Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Türkiye Coğrafyası Dergisi, 2, 1-51. Ankara, Türkiye.
- Andrews, PA., (1994). Türkiye’de etnik gruplar. (Çeviren: M. Köpüşoğlu). İstanbul: ANT Tüm Zamanlar Yayınları.
- Aral, S., Cevger, Y., (2000). Türkiye Hayvancılık Kongresi, ATO (38-56). Ankara, Türkiye.
- Armağan, M., (2018). Göçebe topluluklarda iskân ve terk stratejisinin etnoarkeolojik açıdan incelenmesi: Sarıkeçililer örneği. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Edirne.
- Aşkın, EÖ., Yayar, R., ve Oktay, Z., (2013). Kırsal Göçün Ekonometrik Analiz: Yeşilyurt İlçesi Örneği. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi, 14(2): 231-252.
- Ayan, S., (2022). Diyarbakır ili göçer hayvancılık işletmelerinin yapısal, sosyal ve ekonomik özellikleri üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Siirt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Siirt, Türkiye.
- Aydınlı, S., (2019). Karya koyunlarda yerleşik ve göçer koyuncululuğun bazı özelliklerinin karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Zootekni Anabilim Dalı, Uşak, Türkiye.
- Bazin, M., (1989). Orta Toros Yörüklerinden Sarıkeçili Aşiret. Çeviren Hamdi Kara. Production Pastorale et Société, S. 20, Fransa.
- Bazin, M., (1994). Orta Toros yörüklerinden Sarıkeçili aşireti. Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Dergisi, 3, 323-350. Ankara, Türkiye.
- Beuermann, A., (1967). Fernweidewirtschaft in Südosteuropa. Braunschweig.
- Bulut, S., (2021). Göç, göçebe, göçer, göçer evli/evlü, göçer oba, göçgün(cü) / göçkün(cü), göçmen / göçmel ve konargöçer/göçerkonar sözcükleri üzerine bazı notlar. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(3), s. 1671-1720.
- Çevikkol, E., (2024). Koyun yetiştiriciliğinde yerleşik ve yarı göçer üretim sisteminin hayvan refahı ve verim özellikleri üzerine etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Zootekni Ana Bilim Dalı, Samsun, Türkiye.
- Dellal, İ., Keskin, G., ve Dellal, G., (2002). GAP bölgesinde küçükbaş hayvan yetiştiren işletmelerin ekonomik analizi ve hayvansal ürünlerin pazara arzı. TEAE, Yayın No:83, Ankara, Türkiye.
- Denker, B., (1960). Güney Doğu Toroslarda Göçebelik Dr. Wolf-Dieter Hütteroth’a Göre. Türk Coğrafya Dergisi, 20, 136-142.
- Dyson-Hudson, R., Dyson-Hudson, N., (1980). Nomadic Pastoralism. Annual review anthropol, 9, 15-61.
- Eken, G., (2015). Sonsuz Göç, Sarıkeçililer. Magma Dergisi, Ağustos, 69-87.
- Ekiz, E., (2022). Kültürel Coğrafya Açısından Bir Araştırma: Burdur İli Yörükleri. Doktora Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı. Afyon, Türkiye.
- Eröz, M., (1991). Yörükler. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.
- Gökalp, Z., (1992). Kürt aşiretleri hakkında sosyolojik tetkikler (Haz. Şevket Beysanoğlu). Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Gökdağ, A., (2019). Çanakkale İli Saanen Keçi İşletmelerinin Teknik ve Ekonomik Analizi. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye.
- Gümüş, SG., Olgun, FA. ve Adanacioğlu, H., (2012). Türkiye’de Kırsal Alanda Yoksulluğu Azaltma ve Gelir Çeşitliliği Yaratma Olanakları. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 49(3): 275-286.
- Hadimli, H., Karakuzulu, Z., Birinci, S., (2010). Akseki ilçesindeki göçebe hareketler. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(10), 348-359.
- Kara, A., (2009). Meraya Dayalı Hayvancılık Yapan İşletmelerin Sosyoekonomik analizi ve mera kalitesinin işletme başarısına etkisi : Erzurum İli Örneği. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Erzurum, Türkiye.
- Khazanov, AM., (1984). Nomads and the outside World, trans. Julia Crookenden, foreword by Ernest Gellner. The University of Wisconsin Press, Madison.
- Kılıç, T., (2014). Karacadağ’da göçebe hayvancılık ve göçerler. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24(2), 1-12, Elâzığ.
- Koca, R., (2021). Yarı göçebe hayvancılık faaliyetlerinin kırsal sistemlerin sürdürülebilirliği ve gıda güvenliği bakımından önemi: Gömürgen köyü (Kayseri) örneği. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye.
- Kutlu, M., (1992). Yaşayan bir alt-kültür geleneği: Anadolu göçer kültürü. 4. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Cilt: 1, Genel Konular. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 164, 59-66.
- Kutlu, M., (1987). Şavaklı Türkmenlerde göçer hayvancılık, gelenek-görenek ve inançlar. Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 84, Ankara.

- Marx, E., (2006). The political economy of Middle Eastern and North African pastoral nomads. In D.Chatty (eds.), *Nomadic societies in the Middle East and North Africa entering the 21st century*, Brill, Leiden, pp. 78-97.
- Meydan, A., (2016). *Dünden Bugüne Sebil Yörükleri*. Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Ögel, B., (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş, Cilt: 1. Kültür Bakanlığı Yayınları*.
- Özçatalbaş, O., (2016). Yörük Türkmen topluluğunun mevcut durumu ve konumunun geliştirilmesi üzerine bir araştırma. *Türkiye 1.Yörük Türkmen Çalıştayı ve Arama Konferansı Bildiri Kitabı ve Sonuç Raporu*, 210-232, 26-28 Şubat 2016. Antalya.
- Paksoy, M., (2007). Kahramanmaraş İlinde Süt Üretimine Yönelik Keçi Yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinin ekonomik analizi. *Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye.
- Planhol, X., (1958). *De la Plaine Pamphylienne Aux Lacs Pisidiens – Nomadisme et vie Paysanne*. Paris: Librairie Adrien-Maisonneuve.
- Sakarya, E., (2020). *Hayvancılık sektörüne ekonomik bakış. Önsöz*, İksad Yayıncılık, Ankara, ISBN: 978-625-7687-16-4.
- Satar, M., (2021). Kırısral Kalkınma Kapsamında, Genç Çiftçi Projesi İle Desteklenen Küçükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Sosyo-Ekonomik Analizi. *Doktora Tezi*, , Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye.
- Savaş, İ., (2019). Iğdır İlinde Göçer Hayvancılık. *Yüksek Lisans Tezi*, Iğdır Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Zootekni Anabilim Dalı, Iğdır, Türkiye.
- Sevinç, A., (1981). Türkiye’de hayvansal üretimin yapısı, potansiyeli, geliştirme olanakları ve önlemleri. *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları*, No: 367, Ankara.
- Sezgin, Y., (2006). Bitlis ilinde göçer ailelerin küçükbaş hayvancılık faaliyetleri. *Yüksek Lisans Tezi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Zootekni Anabilim Dalı, Van, Türkiye.
- Seymour-Smith, C., (1986). *Macmillan dictionary of anthropology*, Macmillan, London.
- Soylu, S., (1997). Göçebe yörük kültürüyle ilgili bazı gözlemler. *İçel Kültürü Dergisi*, 46(61), 7-9.
- Soysal, I., (2010). Antalya’daki yörüklerin yerel siyasetteki yeri ve önemi. *Yüksek Lisans Tezi*, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Antalya, Türkiye.
- Tolunay, A., Türkoğlu, T., Özmiş, M., (2018). Batı Akdeniz bölgesinde hayvancılıkla uğraşan konargöçer toplulukların göç yollarının CBS kullanılarak belirlenmesi ve haritalaması. 1. *International Symposium on Silvopastoral Systems and Nomadic Societies in Mediterranean Countries*. s.249-255.
- Tunçdilek, N., (1967). Türkiye iskân coğrafyası. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını* 1283, Coğrafya Enstitüsü Yayınları. No.49, 1967, s.20, İstanbul.
- Tuztaş, HA., (2005). Günümüzde Isparta’da yaşayan yörüklerin siyasi ve kültür tarihleri. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.
- Yalın, AR., (1993). *Cenup’ta Türkmen oymakları*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Yel, M., (2018). Silifke (Mersin) ilçesinde göçebe hayvancılık ve yaylacılık faaliyetleri: Kavra Dağı örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Uşak, Türkiye.
- Yetim, N., (2016). Beritan Aşiretinin Konar-Göçer Yaylacılık Faaliyetleri. *Yüksek Lisans Tezi*, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Şanlıurfa, Türkiye.
- Yılmaz, O., Karaca, O., İnce, D., Cemal, İ., Yaralı, E., Varol, M., Sevim, S., (2014). Batı Anadolu göçer koyuncululuğu ve ıslah planlamalarındaki rolü. *Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, s.89-97, Tekirdağ.
- Yücel, İ., (2022). Göçer karya koyunu yetiştiriciliğinin sürdürülebilirlik değerlendirmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Waters, BA., Wario, HT., (2022). *Pastoralism and large-scale renewable energy and green hydrogen projects potential and threats*. Brot für die Welt and Heinrich Böll Foundation.